

वैदेशिक रोजगारले गरिबी निवारणमा खेलेको भूमिका

(रोल्पा जिल्ला कोटगाउँका वैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिका लागि आंशिक
आवश्यकता परिपुर्तीका लागि प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

माया कुमारी रोका

रोल नं.: १६४/०६८/०६९

त्रि.वि दर्ता नं.: ६-२-४९०-९-२००५

समाजशास्त्र केन्द्रिय विभाग, कीर्तिपुर

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

२०७४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय समाजशास्त्र विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि छात्रा माया कुमारी रोकाले “वैदेशिक रोजगारले गरिबी निवारणमा खेलेको भूमिका (रोल्पा जिल्ला कोटगाउँका वैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारको एक अध्ययन)” शिर्षकको शोधपत्र मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा तयार पार्नु भएको हो । यसर्थ यो शोधपत्र स्वीकृति र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....

डा. शम्भु प्रसाद कट्टेल
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति :-

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र विभाग अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि श्री माया कुमारी रोकाले प्रस्तुत गर्नु भएको “वैदेशिक रोजगारले गरिबी निवारणमा खेलेको भूमिका (रोल्पा जिल्ला कोटगाउँका वैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारको एक अध्ययन)” शीर्षकको शोधपत्र स्नातकोत्तर उपाधिका लागि स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा. तुलसीराम पाण्डे
(विभागीय प्रमुख)

.....

डा. शम्भु प्रसाद कट्टेल
(शोधपत्र निर्देशक)

.....

डा. सुरेन्द्र मिश्र
(वाह्य परीक्षक)

.....

मिति :

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्वविद्यालयको समाजशास्त्र विषय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि “वैदेशिक रोजगारले गरिबी निवारणमा खेलेको भूमिका (रोल्पा जिल्ला कोटगाउँका वैदेशिक रोजगारीमा गएका परिवारको एक अध्ययन)” शीर्षक राखी यो शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको हो । सर्वप्रथम, शोधपत्र तयार गर्नका लागि यस विषयसंग सम्बन्धित आवश्यक सूचना तथा जानकारी प्रदान गर्नु हुने अध्ययन क्षेत्रका सूचनादाताहरु, विभिन्न संघ संस्था तथा कार्यालयहरु र अन्य सरोकारवाला निकायहरुप्रति हृदयदेखि धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

शोधपत्र लेखनका क्रममा आफ्नो अत्यन्त व्यस्तताका बावजूद पनि जुनसुकै समयमा आवश्यक सहयोग, निर्देशन, प्रेरणा, एवं सुभावा दिदै लेखिएका विषयगत विधाहरुलाई अति शुष्म ढंगले हेरेर सही निर्देशन प्रदान गर्नु हुने शोध निर्देशक आदरणीय गुरु डा. शम्भुप्रसाद कट्टेलज्यूप्रति अन्तरहृदयदेखि हार्दिक कृतज्ञताज्ञापन गर्दछु । शोध निर्देशकज्यूको साथ र सहयोग नमिलेको भए सायद यो अध्ययनले आज पूर्णरूप लिने थिएन होला । साथै शोधपत्र स्वीकृति प्रदान गरिदिनु हुने विभागीय प्रमुख डा. तुल्सीराम पाण्डेज्यू र बाह्य परीक्षक डा. सुरेन्द्र मिश्रज्यू प्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । यसका अतिरिक्त म प्रति सदैव पारिवारिक वातावरण र व्यवहार प्रदान गर्नु हुने आदरणीय गुरुआमा श्री सीता कट्टेलज्यू र भाई श्री शुभम कट्टेललाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

पठनपाठनको अवसर प्रदान गरी सदा इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि जीवनमा सङ्घर्ष गर्नुपर्छ भन्ने नैतिक अर्ती दिनु हुने पिता श्री घमण्ड बहादुर रोकामगर र आमा मनकुमारी रोकामगरका साथै मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थासम्म पुऱ्याउन प्रेरण दिई सहयोग गर्नु हुने मेरो जीवनसाथी श्री बलबहादुर घर्तीमगर प्रति पनि हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा यो शोधपत्र सेटिङ तथा प्रिन्ट गरी सहयोग पुऱ्याउने रमेश महर्जन तथा डायनामिक फोटोकपी एण्ड कम्प्युटर सर्भिस प्रति आभारी रहनेछु । साथै यो शोधपत्र तयार पारिरहँदा विभिन्न किसिमले सहयोग पुऱ्याउनु हुने मेरा समस्त मित्र तथा अग्रजहरुलाई धेरै-धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

माया कुमारी रोका
शोधकर्ता

विषयसूचि

	पेज नं.
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता ज्ञापन	iii
विषय सूची	iv
तालिका सूची	vii
अध्याय - एक : परिचय	१-५
१.१ अध्ययनको परिचय	१
१.२ समस्याको कथन	२
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको महत्व	४
१.५ अनुसन्धानको संगठनात्मक स्वरूप	४
अध्याय - दुई : सन्दर्भ साहित्यको अध्ययन	६-१२
२.१ नेपालमा वैदेशिक रोजगारको इतिहास	६
२.२ वैदेशिक रोजगारसम्बन्धी, ऐन तथा नियमहरूको समीक्षा	७
२.३ वैदेशिक रोजगारलाई सैद्धान्तिक दृष्टिकोणबाट हेर्दा	९
२.३.१ विश्वव्यवस्था सिद्धान्त	९
२.३.२ बसाइँ सराईको सिद्धान्त	१०
२.४ अवधारणात्मक संरचना	१२
अध्याय - तीन : अनुसन्धान पद्धति	१३-१८
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	१३
३.२ अनुसन्धान ढाँचा	१४
३.३ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत	१४
३.४ नमूना छनौट विधि	१४
३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन विधि	१५

३.५.१ घरधुरी सर्वेक्षण प्रश्नावली	१५
३.५.२ अन्तर्वार्ता	१६
३.५.३ अवलोकन	१७
३.५.४ वैयक्तिक अध्ययन	१७
३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण	१७
३.७ अध्ययनको सीमा	१८
अध्याय - चार : अध्ययन क्षेत्रको परिचय	१९-२४
४.१ रोल्पा जिल्ला र अध्ययन क्षेत्र कोटगाउँ	१९
४.२ अध्ययन क्षेत्रको शैक्षिक अवस्था	२१
४.३ प्राकृतिक स्रोत	२२
४.३.१ वनजङ्गल	२३
४.३.२ जमिन	२३
४.३.३ नदीनाला	२३
अध्याय - पाँच : नमूना घरधुरीहरूको सामाजिक-आर्थिक अवस्था	२५-३७
५.१ जात/जाति	२५
५.२ उमेर/लिङ्ग	२६
५.३ वैवाहिक अवस्था	२७
५.४ पारिवारिक संरचना	२८
५.५ शैक्षिक अवस्था	२९
५.६ नमूना घरधुरीका परिवारहरूको पेसा	३०
५.७ जमिनको स्वामित्व	३२
५.८ पशुपक्षी	३४
५.९ मुख्य कृषि बालीहरू	३५
५.१० आम्दानी र खर्च	३६

अध्याय छ : वैदेशिक रोजगारले परिवार र समाजमा ल्याएको परिवर्तन	३८-४८
६.१ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको उमेर/लिङ्ग	३८
६.२ वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको शैक्षिक अवस्था	३९
६.३ वैदेशिक रोजगारमा गएका देशहरू	४०
६.४ वैदेशिक रोजगारमा जाने कारणहरू	४१
६.५ ऋण/कर्जाका स्रोतहरू	४१
६.६ घरको प्रकार	४२
६.७ वार्षिक आम्दानी	४५
६.८ वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएकाहरूको पेसा	४६
६.९ विप्रेषण प्राप्त गर्ने माध्यम	४६
६.१० विप्रेषण व्यवस्थापन	४७
अध्याय सात : वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त विप्रेषणको उपयोग गर्ने क्षेत्रहरू	४९-५४
७.१ शिक्षा, स्वास्थ्य र सञ्चार	४९
७.२ कृषि तथा पशुपालन	५०
७.३ दैनिक उपभोग	५१
७.४ ऋण तिर्न	५२
७.५ घर/घडेरी वा घरायासी सम्पत्तिमा लगानी	५३
७.६ व्यापार	५४
अध्याय - आठ : अध्ययनको सारांश र निष्कर्ष	५५-६०
८.१ अध्ययनको सारांश	५५
८.२ अध्ययनको निष्कर्ष	५७
सन्दर्भ सामाग्रीहरूको सूची	
अनुसूचि १ : घरधुरी सर्वेक्षण प्रश्नावली	
अनुसूचि २ : मुख्य सूचनादाता प्रश्नावली	
अनुसूचि ३ : अवलोकन गर्नु पर्ने कुराहरू	
अनुसूचि ४ : सूचनादाताहरूको नामावली	
अनुसूचि ५ : मुख्य सूचनादाताहरूको नामावली	

तालिका सूचि

तालिका नं.	तालिकाको शीर्षक	पेज नं.
१.	कोटगाउँको जात/जाती अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण	२१
२.	शैक्षिक अवस्था अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण (५ वर्षभन्दा माथिको मात्र)	२२
३.	नमूना घरधुरीहरूको जात/जातिगत जनसङ्ख्याको विवरण	२५
४.	नमूना घरधुरीहरूको जनसङ्ख्याको उमेर र लिङ्गगत विवरण	२६
५.	नमूना घरधुरीको वैवाहिक अवस्था अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण	२७
६.	जनसङ्ख्याको आधारमा नमूना घरधुरीहरूको पारिवारिक संरचना सङ्ख्या	२८
७.	नमूना घरधुरीहरूको शैक्षिक अवस्था अनुसार जनसङ्ख्याको विवरण	२९
८.	पेसागत विवरण	३१
९.	जमिनको स्वामित्व अनुसार नमूना घरधुरीहरूको विवरण	३२
१०.	जमिनको उपयोगिताको विवरण	३३
११.	पशुपक्षीपालन अनुसार घरधुरी र पशुपक्षीको विवरण	३४
१२.	नमूना घरधुरीको उत्पादन वितरण सम्बन्धि विवरण	३५
१३.	नमूना घरधुरीहरूको कुल वार्षिक आम्दानी र खर्च विवरण	३६
१४.	वैदेशिक रोजगारमा संलग्न व्यक्तिहरूको लैङ्गिक विवरण	३८
१५.	देश अनुसार विदेश जाने घरधुरीको सङ्ख्या	४०
१६.	वैदेशिक रोजगारमा जानुका कारणहरू	४१
१७.	नमूना घरधुरीहरूको घरको प्रकार सम्बन्धी विवरण	४३
१८.	वैदेशिक रोजगारबाट प्राप्त वार्षिक आम्दानीको विवरण	४५
१९.	विदेश गएका व्यक्तिहरूको रोजगारमा जानु पूर्व र हालको पेसा	४६
२०.	विप्रेषण प्राप्त गर्ने माध्यमहरू	४७
२१.	विप्रेषण व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण	४७
२२.	वार्षिक शैक्षिक लगानी	४९
२३.	नमूना घरधुरीहरूले घर खर्चबापत खर्च गर्ने रकमको विवरण	५१
२४.	विप्रेषण रकम ऋण तिर्नमा प्रयोग गर्ने घरधुरीको विवरण	५२
२५.	घर/घडेरी निर्माण तथा खरिदमा विप्रेषण प्रयोग गर्ने घरधुरीको विवरण	५३

